

87 . Unip | Comuna: Sacoșu Turcesc | Județ: Timiș | Punct: Dealu Cetățuica | Anul: 2011

Anul: 2011

Cod RAN: 158519.02

Perioade: Preistorie, Protoistorie

Epoci: Epoca bronzului, Hallstatt, La Tène

Tipuri sit: exploatare/carieră

Categorii sit: Apărare (construcții defensive), Civil, Domestic

Autori: Adrian Bejan, Corneliu Beldiman, Alexandru Berzovan, Lavinia Bolcu, Oana-Alexandra Borlea, Marin Cârțumaru, Cristian Floca, Daniela Iamandi, Liviu Măruia, Dorel Micle, Andrei Stăvilă, Diana Maria Sztancs

Instituții: Universitatea de Vest, Timișoara, Universitatea Creștină "Dimitrie Cantemir", București, Universitatea "Babeș - Bolyai", Cluj-Napoca, Universitatea de Vest, Timișoara, Universitatea de Vest, Timișoara, Universitatea de Vest, Timișoara, Universitatea de Vest, Timișoara, Universitatea de Vest, Timișoara, Universitatea de Vest, Timișoara, Universitatea de Vest, Timișoara, Universitatea de Vest, Timișoara

Raport

Industria materiilor dure animale descoperită în campania 2011

Cercetările arheologice derulate în anul 2011 în așezarea fortificată multistratificată hallstattiană și dacică de la Unip - „Dealul Cetățuica” (UNC) de către un colectiv sub conducerea prof. univ. dr. Adrian Bejan (UV Timișoara) (Bejan et alii 2010; Măruia et alii 2011) au permis identificarea, în cadrul S2, a Complexului 7. Acesta se contura la cca -0,80 m sub forma unei gropi cvasi circulare, cu dimensiunile gurii de 1,50 m (axa E-V), respectiv 1,40 m (axa N-S), având o adâncime de 0,6 m față de nivelul de conturare. Dimensiunile fundului gropii sunt de 1,20 m, (axa N-S), respectiv 1,30 m (axa E-V). Stratigrafia internă a complexului prezintă două nivele: nivelul 1, cu o grosime de 0,3 m deasupra fundului gropii, respectiv nivelul 2, de la 0,3 la 0,6 m față de fundul gropii. Nivelul 1 consta dintr-o aglomerare de vase întregi sau întregibile plasate în colțul de nord-est (vase-borcan, cățui, fragmente de chiupuri, cană întregă, bitronconică, având o toartă), depuse pe întreg fundul gropii și pe pereții adiacenți, aglomerare descoperită in situ. În interiorul unui fragment de vas-borcan s-a descoperit o piesă de os de forma unui tub cu o lungime de cca 5 cm, foarte bine păstrată. Între fragmentele ceramice a apărut și o cutie. În colțul de sud-est, aproape de zona centrală a gropii, se aflau câteva cățui păstrate fragmentar, peste care a fost așezat un manșon de corn de cerb. Pe perețele de sud-est al gropii a fost așezată oblic jumătatea superioară a unei râșnițe din tuf vulcanic, păstrată integral. După îndepărtarea acesteia s-a constatat că pe perețele gropii, probabil într-o mică nișă, a fost depusă o fusaiolă ceramică, asociată cu o piesă de fier având o funcționalitate neprecizată. Pe latura de vest a râșniței a fost descoperită jumătatea superioară a unei fructiere din pastă brun-cărămizie, fină, lucrată la roată. Tot în același loc a fost depusă o cățuie miniaturală, și un bol miniatural. În colțul de sud-vest inventarul constă dintr-o jumătate superioară a unei fructiere lucrate la roată din pastă brun-cărămizie, depusă pe perețele de SV al gropii. Asociată fructierei a apărut o fusaiolă, similară celei așezate sub râșniță. În zona dinspre centrul gropii, a fost descoperită o cană bitronconică păstrată destul de bine. În aceeași zonă a fost descoperit un fragment dintr-o plăcuță de bronz ce prezenta o perforație realizată cu un dorn și un (posibil) cap de figurină antropomorfă ceramică foarte schematizată. În colțul de nord-vest, inventarul constă dintr-o aglomerare de fragmente ceramice aparținând unui vas de dimensiuni mari din pastă cenușie, lucrat cu mâna, precum și alte fragmente aparținând unor vase-borcan sau cățui. Nivelul 2 al gropii (între 0,3-0,6 m de la fundul acesteia), constă dintr-un strat bulversat în care apar asociate fragmente ceramice dacice și hallstattiene, toate în poziție secundară. În întreaga umplutură a nivelului 1 au fost surprinse urme de arsură in situ, multe dintre vasele întregi sau întregibile prezentând urme de ardere

secundară. Totuși, pe pereții gropii, precum și pe piesele „speciale” nu se constată urme ale trecerii lor prin foc. Probabil că vasele au fost arse în altă parte și apoi depuse în groapă împreună cu resturile cremației. S-a remarcat că groapa nu are pereții amenajați pentru a putea fi utilizată ca și groapă de provizii. Din punctul de vedere al funcționalității, în acest stadiu al cercetărilor, pe baza analogiilor existente în literatura de specialitate, autorii cercetării optează pentru rolul complexului de groapă de cult. Acesta se poate data provizoriu în sec. I p.Chr.

Raportul de față are ca obiect analiza complexă a manșonului de corn de cerb, o piesă relativ rară în cadrul repertoriului descoperirilor IMDA geto-dacice. Piesa este întreagă, păstrată în condiții foarte bune, fără depuneri și deteriorări taphonomice (exfolieri, corodări, fisuri etc.). Culoarea sa este maro deschis neuniformă, cu pete discontinui de culoare maro închis. Se întrunesc, astfel, condițiile optime pentru observații legate de urmele de fabricare și utilizare, realizarea decorului etc. Tratamentul specializat în vederea curățării și conservării a fost aplicat de dr. Daniela Iamandi (CNMCD Târgoviște).

Piesă realizată din corn de cerb, de formă generală tronconică, ușor asimetrică datorită morfologiei materiei prime; secțiunile transversale sunt ovale asimetrice (în formă de D asimetric), datorate, de asemenea, morfologiei suportului anatomic/materiei prime; aceasta este constituită de un segment de ax drept de corn de cerb, exemplar adult; segmentul a fost prelevat foarte probabil de pe sectorul bazal al axului, deasupra razei 2. Pentru descriere, piesei i se stabilesc convențional fețele principale după cum urmează; piesa este poziționată cu extremitatea având diametrul mai mare în sus; astfel rezultând: fețele principale (fața superioară, FS = convexă, acoperită de decor; fața inferioară, FI = opusă, plan-concavă, nedecorată); fețele secundare (fața stângă, FSt; fața dreaptă, FD, ambele decorate); extremitatea distală, ED (superioară); extremitatea proximală, EP (inferioară). FS este convexă, reprezentând fața laterală a axului de corn de cerb; FI este plan-concavă, reprezentând fața mediană a axului de corn de cerb, păstrând o porțiune a suprafeței anatomice și a canalului central anatomic, orientat ușor oblic față de axul lung al piesei; FSt reprezintă fața anterioară a axului de corn de cerb; FD reprezintă fața posterioară a axului de corn de cerb. Piesa este fasonată aproape integral prin înlăturarea reliefului anatomic al cornului - partea superficială externă a țesutului compact (compacta) (perlura, canalele), exceptând un sector central al FI, aflat pe întreaga lungime a piesei, lat de cca 20 mm, cu un canal lung de 29,8 mm, lat de 2-2,3 mm și adânc de cca 0,3-0,5 mm. Țesutul spongios (spongiosa) a fost înlăturat aproape integral prin excavare; se păstrează porțiuni groase de 0,5-1 mm, prezentând textura specifică, bine observabilă pe întreaga suprafață interioară a piesei. Extremitățile sunt rectilinii, quasiparalele (EP este ușor oblică față de orizontală); ele au diametre diferite, impuse de morfologia materiei prime: ED este mai largă, EP este mai îngustă.

La ED se observă, pe întreg diametrul piesei, o bordură lată de 2,3-3,3 mm și înaltă de cca 1 mm; ca și o suprafață juxtapusă dedesubt, adâncită oblic prin cioplire, lată de cca 4,2 mm și adâncă de cca 1 mm, amenajată pentru a obține relieful bordurii. În partea centrală a FS, FSt și FD a fost marcat prin creștături fine repetate un registru orizontal lung de 89 mm și lat de 20-20,5 mm, plasat la distanță de 9,6-10 mm (ED) și 9,7-11 mm (EP) de margini, adâncit prin cioplire cu cca 1 mm față de restul suprafeței; acest registru este dispus ușor oblic spre ED (mai jos pe FSt și mai sus pe FD). Pe FS, FSt și FD, în interiorul registrului a fost realizat un decor compus din 14 cercuri duble gravate, având pereți rectilinii și concavi, fund convex-concav asimetric, uneori dublu-concav, în centru cu câte o alveolă circulară, de profil conic sau semisferic; cercurile sunt quasiidentice, obținute prin gravarea cu un instrument metalic special cu margini ascuțite, care a trasat concomitent, prin rotație alternativă, cele două cercuri concentrice și alveola centrală. Cercurile sunt dispuse pe două rânduri (2 x 7), cele de pe rândul superior fiind plasate la cca 25-30° spre FD față de cele de pe rândul inferior; rezultă perechi compuse din câte două cercuri dispuse oblic în raport cu axul vertical al piesei. Distanța dintre cercuri nu este uniformă, chiar dacă se constată intenția artisanului de a păstra unitatea dimensională a decorului. Decorul nu acoperă și FI, deși, din punct de vedere tehnic, nu se întâmpina nici o problemă în acest sens; motivația probabilă este aceea că fața respectivă a obiectului nu se vedea, în mod curent, în timpul utilizării.

Confecționarea artefactului a parcurs mai multe etape, decelabile ca natură și succesiune prin analiza macroscopică și microscopică a urmelor produse; s-a recurs la utilizarea microscopului optic clasic, mărimi x10-x40 și a microscopului optic digital tip VHX-600, aflat în dotarea Centrului de Cercetări Pluridisciplinare al Facultății de Științe Umaniste, Universitatea „Valahia” din Târgoviște, mărimi x40-x100.

În paralel s-a făcut înregistrarea fotografică a tuturor urmelor semnificative tehnic observate, creându-se o bază de imagini digitale. Transformarea tehnică a suportului anatomic (materia primă) s-a făcut probabil în condițiile înmuierii prealabile a cornului de cerb în apă, procedeu care facilitează prelucrarea, mai ales în etapele primare (debitajul și fasonarea suprafețelor). Este de remarcat, de asemenea, faptul că modalitățile de realizare a manșonului (tăiere, cioplire, scobire cu cuțitul sau dalta; decor gravat) sunt identice acelor aplicate în prelucrarea lemnului, astfel că putem avea o imagine fidelă a modului în care se procesa lemnul pentru obținerea unor obiecte de mici dimensiuni în mediul geto-dacic, precum și a uneltelor folosite și a specificului urmelor de prelucrare.

Morfometrie. Pentru prelevare a fost utilizat șublerul digital. Datele morfometrice ale decorului se pot modifica parțial după prelevarea de finețe prin analiza detaliată cu ajutorul microscopului digital VHX-600.

Debitajul. S-a realizat prin prelevarea unui segment lung de cca 40,5 mm de pe sectorul bazal al axului drept de corn de cerb, deasupra razei 2. Detașarea s-a făcut probabil prin tăiere transversală/crestare cu lama unui cuțit pe circumferință și fracturare prin percuție directă.

Fasonarea. Include mai multe etape, definite prin analiza urmelor specifice păstrate; succesiunea lor este expusă cu titlu ipotetic:

1. Regularizarea extremităților prin tăiere transversală/cioplire cu cuțitul; pe suprafețele extremităților se observă urme specifice, suprapuse, de cioplire și striuri de tăiere. La ED/FD se observă o creștătură lată de 3,6 mm și adâncă de cca 2 mm, produsă probabil accidental, după fasonarea extremității respective.

2. Regularizarea suprafețelor exterioare (compacta) în scopul obținerii unui aspect neted, prin înlăturarea reliefului anatomic (perlura, canale) prin cioplire razantă cu cuțitul, în sens axial, aplicată bipolar (succesiv dinspre ambele extremități); se observă fațete specifice discontinui de cioplire, suprapuse, mai ales pe FI și pe fețele secundare. Pe FI se păstrează, în sectorul central, o porțiune a suprafeței anatomice a cornului, cu relieful nemodificat tehnic (lățime cca 20 mm, canal lung de 29,8 mm, lat de 2-2,3 mm și adânc de cca 0,3-0,5 mm). Acești parametri morfologici (inclusiv ai secțiunilor în formă de D asimetric) sunt comparabili cu aceia ai axului de corn de cerb anatomic, pe sectorul bazal, deasupra razei 2.

3. Înlăturarea aproape integrală a spongioasei prin excavare bipolară în sens axial, cu ajutorul lamei de cuțit sau a unei dălți cu lamă lungă și îngustă; în interiorul piesei, la extremități, se păstrează amprentele lamei utilizate, late de cca 70-100 mm. Interiorul piesei păstrează, pe întreaga suprafață, textura specifică a spongioasei. Examinarea interiorului piesei de către prof. univ. dr. Marin Cărciumaru, cu ajutorul microscopului optic digital, a pus în evidență prezența unor urme de oxizi de fier, indiciu care se poate lega, eventual, de modalitatea de utilizare a manșonului, aplicat pe o piesă de fier sau de lemn placată cu tablă de fier.

4. Fasonarea interiorului piesei, în scopul înlăturării urmelor suprapuse de scobire, prin grataj realizat cu ajutorul lamei de cuțit și abraziune cu o piesă litică sau cu piele/material textil și adaos de nisip umed; s-a obținut astfel o suprafață relativ netedă.

5. Amenajarea suprafeței exterioare. Modelarea bordurii de la ED pe întreaga circumferință a piesei, având o lățime de 2,3-3,3 mm și înălțime de cca 1 mm, ca și a unei suprafețe juxtapuse dedesubt, adâncită oblic prin cioplire dinspre EP spre ED (denivelare oblică), lată de cca 4,2 mm și adâncă de cca 1 mm, amenajată pentru a obține relieful bordurii. În partea centrală a FS, FSt și FD a fost marcat, prin creștături fine rectilinii paralele repetate, un registru rezervat aplicării decorului, compus din cercuri gravate; registrul respectiv este lung de 89 mm și lat de 20-20,5 mm, plasat la distanță de cca 9,6-11 mm de extremități, adâncit prin cioplire axială cu cca 1 mm față de restul suprafeței; acest registru adâncit este dispus ușor oblic spre ED (mai jos pe FSt și mai sus pe FD). Creștături fine rectilinii paralele discontinui (reziduale) se observă și spre centrul registrului.

6. Pe FS, FSt și FD, în interiorul registrului, a fost realizat un decor compus din 14 cercuri duble, cu pereți rectilinii ușor oblici și fund asimetric, concav-convex, având câte o alveolă circulară de profil conic sau semisferic în centru, quasiidentice, obținute prin gravarea la rece cu un instrument metalic special. Probabil că gravarea a început cu rândul inferior dinspre FSt spre FD și a continuat cu rândul superior, cercurile de pe acest ultim rând fiind decalate față de cele de pe rândul inferior cu cca 25-30° spre FD.

Cercurile exterioare au diametrul de 9-9,20 mm, cele interioare de 4,80-4,84 mm, iar diametrul alveolei este de 1,4 mm; distanța dintre cercuri este de cca 1,5 mm, iar cea dintre cercul interior și alveolă de cca 1 mm; lățimea cercurilor este de 0,8 mm, iar adâncimea lor, ca și a alveolei, de 0,5 mm. Nu este exclus ca intenția artizanului să fi fost aceea de a obține cercuri dispuse în triunghi, așa cum se observă pe alte piese geto-dacice din MDA (piepteni, mânere etc.) (Beldiman 1990; Ganciu 2002), deși cercurile nu respectă, prin dispunerea lor, simetria unor triunghiuri echilaterale, ci se grupează câte două în registre diferite; distanțele dintre cercurile de pe cele două rânduri variază, uneori, cu câțiva mm. Distribuția și realizarea cercurilor este precisă, aproape echidistantă în plan orizontal (pe cele două rânduri). Se pare că locul fiecărui cerc nu a fost marcat prealabil, ci ales prin aproximare la momentul gravării. Gravarea s-a făcut prin rotația alternativă a unui instrument metalic cu margini tăioase, care realizează concomitent toate elementele (cele două cercuri concentrice și alveola centrală), întrucât toate cercurile au aceleași dimensiuni și formă a profilului și fundului. Cercurile se plasează cu circumferința pe marginile registrului și suprapun urme de trasare prin tăiere fină repetată.

Urme de utilizare. Rol funcțional. Suprafețele exterioare și extremitățile, ca și marginile cercurilor, prezintă urme de tocire și lustru, produse, probabil, prin contactul repetat cu un suport de piele/material textil sau sunt datorate manevrării repetate. Pe suprafața exterioară în sectorul central constituit de registrul rezervat decorului se observă striuri fine, superficiale, dispuse aleatoriu, produse pe suprafața tocită și lustruită, rezultate în urma folosirii. Manșonul era, probabil, un element decorativ sau funcțional-decorativ care expunea vederii trei dintre fețe (FS, FSt și FD), acestea fiind decorate, în timp ce partea care nu se vedea, în timpul folosirii, a rămas nedecorată. Se poate avansa ipoteza utilizării piesei ca manșon fixat la partea terminală a unei teci de lemn pentru cuțit sau pentru sabie; teaca se confecționa din două părți simetrice de lemn, care se placau cu tablă de fier și se asamblau la extremitatea proximală prin aplicarea manșonului. Astfel ar putea fi explicată prezența oxizilor de fier în interiorul piesei. Această concluzie, ca și constatarea utilizării instrumentului specializat pentru realizarea decorului, ne fac să înclinăm spre ipoteza confecționării piesei într-un atelier specializat. Depunerea, ca ofrandă, în groapă, a unei astfel de piese (alături de un alt artefact din MDA - mâner de cuțit? de os), în stare foarte bună, cu valoare în epocă, detașată probabil de pe un obiect în uz, se poate înscrie în seria unor cazuri similare, în care se întâlnesc alte tipuri de piese făcând parte din echipamentul războinicilor, depuse în contexte similare; spre exemplu, acesta este cazul unei plăcuțe de bronz de lorica squamata, recuperată din inventarul unei gropi rituale, descoperite în așezarea dacică deschisă de la Sânsimion, jud. Harghita (Beldiman 1991).

Analogii. Se pot aminti, cu acest prilej, piesele similare, nedecorate, descoperite în așezarea geto-dacică de la Sighișoara-Wietenberg, jud. Mureș (Andrițoiu, Rustoiu 1997, p. 294, fig. 124/6-7).

Concluziile prezentului raport de analiză au caracter preliminar, ele putând fi modificate de noi observații efectuate asupra artefactului, ca și de datele regăsite în literatura de specialitate.

Fotografiile cu aspecte din timpul cercetărilor cu piesa in situ aparțin lui Liviu Măruia; fotografiile piesei, schemele ca, și tabelele au fost realizate de Corneliu Beldiman.

Abrevieri. Ad. = adâncime; Dist. = distanța; ED = extremitatea distală; EP = extremitatea proximală; FD = fața dreaptă; FI = fața inferioară; FS = fața superioară; FSt = fața stângă; IMDA = industria materiilor dure animale; Înălț. = înălțime; L = lungime; Lăț. = lățime; MDA = materii dure animale.

Informații suplimentare online

[Raportul 4805 din cronică.cimec.ro](http://raportul4805.din.cronica.cimec.ro)

[Localizare pe hartă, folosind Mapserver Cimec.ro](http://localizare.pe.harta.folosind.Mapserver.Cimec.ro)
